

Emanuel Beška, Gabriel Pirický, Jaroslav Drobný (2020): *Nenaplnené nádeje Arabskej jari – Desaťročie revolúcií, povstání a konfliktov na Blízkom východe*

Bratislava: SAP. 295 s.

ISBN 978-80-89607-90-7.

Acta Fakulty filozofické
Západočeské univerzity v Plzni /
West Bohemian Review of
Social Sciences & Humanities
2021, Vol. 13 (1), 98–100
DOI: <https://doi.org/10.24132/actaff.2021.13.1.11>
<https://actaff.zcu.cz/>
ISSN 2336-6346

This paper is licensed under Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives 4.0 International License.

Po dlouhých deseti letech se slovenským čtenářům dostává do rukou první ucelený a fundovaný přehled dějin arabských povstání z let 2010–2012 a jejich důsledků. Publikaci s názvem *Nenaplnené nádeje Arabskej jari – Desaťročie revolúcií, povstání a konfliktov na Blízkom východe* sestavil s podporou Slovenské agentury na podporu výzkumu a vývoje autorský tým ze Slovenské akademie věd ve složení Emanuel Beška, Gabriel Pirický a Jaroslav Drobný. Neměli přitom snadnou práci. Ačkoliv patří deset let staré události arabského jara k nejvíce analyzovaným obdobím soudobých dějin, jejich studium může představovat nečekaný epistemologický problém. Ve většině dotčených zemí i nadále vládnu autoritářské režimy, nemluvě o státech, které se v důsledku těchto událostí zcela rozpadly do chaosu občanské války. Jakýkoliv terénní nebo archivní výzkum, případně rozhovory s aktivními účastníky těchto událostí mohou v lepším případě narážet na zavřené dveře a cenzuru, v horším případě hraničí s riziky válečného žurnalismu. Na druhé straně se pak badatelé potýkají s efemérní životností primárních zdrojů, v tomto případě reprezentovaných blogy, videi, nebo profily na sociálních sítích, ze kterých může klíčový obsah zmizet z minuty na minutu z více než tuctu různých důvodů – od prostého smazání au-

torem, přes cenzuru ze strany provozovatele až po důsledky perzekuce, cíleného nahlašování, zrušení služby, změny struktury webu atd. Deset let je současně příliš krátký časový úsek, během kterého ještě nestačila vypršet moratoria na utajované informace v demokratických zemích. K tomu všemu byla arabská povstání provázena dezinformačními kampaněmi domácích i zahraničních aktérů, kvůli kterým není možné ověřit důvěryhodnost zpráv z regionálních médií nebo zjistit, zda třeba dokumenty zveřejněné na vysoce netransparentním webu Wikileaks nebyly svými kurátory pozměněny, případně selektivně vybrány s cílem ovlivnit veřejný obraz některého z klíčových mezinárodních hráčů. Ačkoliv tedy od popisovaných událostí uplynulo pouhých deset let, pravděpodobnost, že bude nalezen klíčový nový dokument či doklad, který by zásadním způsobem změnil naše chápání těchto událostí, je aktuálně velmi malá.

Kdokoliv, kdo se tedy nyní v tomto mezičase pokouší o sepsání historie arabských povstání, tak musí v mnohem větší míře spoléhat na sekundární zdroje (publikované práce, zprávy mezinárodních organizací atd.) z doby, kdy byly tyto události stále ještě čerstvé, avšak s vědomím, že mnohá tvrzení v těchto zdrojích není z výše uvedených důvodů jak ověřit.

To staví autory takovéto publikace do velice překerní situace. Na jedné straně zápasí s nedostatkem či nespolehlivostí primárních zdrojů a na straně druhé jim hrozí, že při použití sekundárních zdrojů bude jejich práce označována za povrchní či derivativní. Autorský tým pod vedením Emanuela Bešky si je těchto úskalí vědom a při své snaze o sepsání vůbec první ucelené publikace o Arabském jaru ve slovenském jazyce zvolil formát, který stojí na pomezí mezi vědeckou monografií a kvalitní vysokoškolskou učebnicí. Každé z klíčových zemí je věnována samostatná kapitola, a ačkoliv název publikace odkazuje především na události Arabského jara, jednotlivé kapitoly by svým pojetím mohly dost dobře posloužit jako stručné a přehledné encyklopedie dějin jednotlivých zemí. O to více bohužel zamrzí absence rejstříku, který by měl být u takto pojatých publikací naprostou povinností. Naopak připojen je hodnotný soubor deseti originálních a názorných map, které speciálně pro tuto publikaci sestavil Ján Ivan.

Samotnému narativu arabských povstání v každé kapitole předchází stručné shrnutí dosavadních dějin a důsledky těchto událostí v jednotlivých zemích jsou zmapovány až do podzimu roku 2020. Výše uvedený epistemologický problém autoři řeší oporou o rozsáhlé spektrum sekundárních zdrojů a případné nové poznatky nabízí hlavně v závěrečných částech kapitol, ve kterých se sami pokoušejí o zhodnocení vývoje za uplynulou dekádu. Geograficky a chronologicky členěný výklad začíná tradičně Tuniskem (s. 27–34), následuje Egypt (s. 35–52) a Libye (s. 53–68). V těchto prvních třech kapitolách jsou do analýzy příčin vedle tradiční historicko-politologické perspektivy zahrnuty například i dopady environmentálních problémů (vliv sucha na ceny potravin atd.), což bývá někdy opomíjený aspekt sociálního napětí v tomto regionu. Nejrozsáhlejší prostor z celé knihy je věnován Sýrii (s. 69–116). Emanuel Beška v této kapitole kombinuje prostý popis událostí s lidskými perspektivami jejich aktérů, postavený na publikovaných reportážích, rozhovorech či zprávách mezinárodních organizací, které ve slovenském jazyce nejsou běžně dostupné. Podobně jsou po-

jaty i další čtyři kapitoly z pera téhož autora, popisující události v Bahrajnu (s. 117–142), Saúdské Arábii (s. 147–152), Jemenu (s. 153–166) a Ománu (s. 143–146). Na příkladu Sýrie autor ukazuje, že proces „islamizace“ syrské občanské války a rostoucí identifikace jednotlivých aktérů s jejich etnickým původem může být v jistém smyslu i důsledkem cílené strategie ba'athistického režimu, jehož brutální postup zahrnující masivní užití chemických zbraní, samoučelné mučení a cílené přesuny obyvatelstva se navíc v důsledku příliš nelišil od mediálně vděčných krvavých spektaklů Islámského státu.

Asi nejzajímavější částí knihy jsou poslední dvě kapitoly, které analyzují perspektivu nearabských zemí regionu, čímž je pro potřeby této publikace myšleno Turecko (s. 167–196) a Írán (s. 197–208). Gabriel Pirický v nich analyzuje řadu zajímavých souvislostí, zejména pokud jde o geopolitickou perspektivu Západem izolovaného Íránu, případně dynamický vztah Turecka s režimem Bašara al-Asada na pozadí velmocenského soupeření Ruska a Spojených států. Za promarněnou příležitost považují fakt, že mezi tyto „nearabské aktéry“ nebyla zařazena perspektiva Izraele. Možná to souvisí i s tím, jak je strukturován obor Middle Eastern Studies, avšak narativy arabských povstání mají tendenci židovský stát poněkud opomíjet. Hříšníkem je v tomto ohledu i mnou spolueditovaná publikace (Křížek a Tarant 2014). Naopak výjimku v českém kontextu představuje kapitola Ireny Kalhousové (2013) v knize *Arabské revoluce*, příznačně nazvaná „Nahý v trní“. Pokud se bavíme o perspektivě lokálních nearabských mocností, pak židovský stát představuje zásadní díl této skládačky – ať už jde o domácí ozvěny v podobě sociálních protestů v Tel Avivu (autoři je krátce zmiňují v úvodu), proces sekuritizace arabských povstání v diskurzu židovského státu, křehké spojenectví s Jordánskem, reakce izraelských bezpečnostních složek na faktickou anarchii v oblasti Sinajského poloostrova, nebo turbulentní situaci na sporné hranici se Sýrií. S vědomím faktu, že se do již tak obsáhlé publikace nevešly ani události v Alžírsku nebo Maroku,

se skoro nabízí otázka, zda by si kniha nezasloužila ještě podobně pojatý druhý díl. Jde totiž jinak o nejpřehlednější a čtenářsky nej přístupnější reflexi arabských povstání, kterou má slovenský čtenář aktuálně k dispozici, a byla by škoda, kdyby tato práce měla skončit na půli cesty. Příslibem toho, že se snad nejedná o poslední publikaci na toto téma od tohoto autorského týmu, je i souběžně vydaná monografie Katariny Beškové *Súčasná egyptská literatúra – dystópia, cenzúra a Arabská jar*, vydaná v rámci téhož projektu, která analyzuje reflexe egyptských revolucí v místní literatuře a výklad dále doplňuje vlastními překlady klíčových úryvků (Bešková 2020).

Je možná škoda, že ona okolnostmi vynucená závislost na sekundárních zdrojích nebyla pojata jako svého druhu pozvání ke kritické reflexi již publikovaných narativů arabských povstání. Desetileté výročí (navíc zdůrazněné názvem knihy) k takovéto úvaze nad celým konstruktem „arabského jara“ přímo vyzývá. Jak se tyto narativy proměňovaly s narůstajícím odstupem od událostí samých? Jak tyto konstrukty, často formulované novináři – těmi příslovečnými „autory první verze dějin“ – mohly zpětně ovlivňovat dynamiku stále probíhajících událostí? Jak se do narativů arabského jara promítaly ideologické a geopolitické perspektivy jejich autorů? Náznaky takovéto diskuze nacházíme alespoň v Úvodu, doplněném o rešerši česky psaných prací o tomto tématu, a poté ve výše zmíněném závěru kapitoly o událostech v Bahrajnu, jejíž autor se dokonce pouští do otevřené polemiky se statí Michaela Belfera a Kateřiny Krulišové (2013), které dle jeho názoru až příliš nekriticky přebírají vládní narativ událostí z let 2011–2012.

I kdyby se ale měla tato kniha stát „pouze“ učebním textem pro studenty mezinárodních vztahů, arabistiky, nebo blízkovýchodních studií, je její sepsání ve slovenském kontextu nutno označit za pionýrský a žádoucí počín. Ačkoliv existuje několik podobně koncipovaných ucelených publikací v češtině (Beránek 2013; Křížek, Tarant et al. 2014; Mendel 2015), je třeba jednoznačně podpořit snahu slovenských humanitních věd kul-

tivovat vlastní diskurz o těchto událostech, který by ustálil a tříbil odbornou terminologii a vůbec způsob narace o arabských povstáních ve slovenském jazyce. Aktuálnost, přehledná struktura publikace a přístupný styl prostý zbytečného žargonu má potenciál oslovit i české studenty, pedagogy, opinion leadery, jakož i širší veřejnost. Současný systém hodnocení vědy v Česku i na Slovensku způsobuje, že jaksi přestáváme doceňovat kvalitně napsané přehledové monografie s potenciálem stát se rovněž učebním textem. Jakoby snad už ani kultivace národního jazyka a předávání vědění nepatřily k poslání univerzit. Z dlouhodobého hlediska ale může být takto pojatý text hodnotnější než leckteré studie v sice zahraničních a impaktovaných, leč širší veřejnosti téměř nesrozumitelných a nedostupných časopisech. Je dobře, že podobné práce stále vznikají.

Bibliografie

- Belfer, M., K. Krulišová. 2013. „Asymetrické výzvy Bahrajnu v kontextu arabských revolucí.“ Pp 258–281 in O. Beránek (ed.). *Arabské revoluce: Demokratické výzvy, politický islám a geopolitické dopady*. Praha: Academia.
- Beránek, O. (ed.). 2013. *Arabské revoluce: Demokratické výzvy, politický islám a geopolitické dopady*. Praha: Academia.
- Bešková, K. 2020. *Súčasná arabská literatúra. Dystópia, cenzúra a Arabská jar*. Bratislava: Veda.
- Kalhousová, I. 2013. „Nahý v trní aneb Pozice Izraele v proměněném arabském světě.“ Pp 186–209 in O. Beránek (ed.). *Arabské revoluce: Demokratické výzvy, politický islám a geopolitické dopady*. Praha: Academia.
- Křížek, D., Z. Tarant et al. 2014. *Arabské jaro – II. Díl – Sýrie a Arabský poloostrov*. Plzeň: Západočeská univerzita v Plzni.
- Mendel, M. 2015. *Arabské jaro: historické a kulturní pozadí událostí na Blízkém východě*. Praha: Academia.

Zbyněk Tarant

Západočeská univerzita v Plzni

ztarant@kbs.zcu.cz